Kötüleşen Mısır-Suudi Arabistan İlişkileri ve Kriz Alanları

Ortadoğu'nun en önemli iki ülkesi olan Mısır ve Suudi Arabistan, Arap Ligi ve G-20 üye ülkeleri olmalarından ötürü Arap dünyasının da liderleri konumundadırlar. Tarih boyunca her iki ülke de etnik ve dini kimlik itibariyle Arap dünyasına liderlik edecek konumda olduklarını ispat etmeye çalışmışlardır. Mısır Ortadoğu'da Arap nüfusunun en yoğun yaşadığı ülkelerin başında gelmektedir. Bu özelliğiyle Mısır, tarihsel, kültürel, eğitim ve stratejik öneminden ötürü kendisini Arap dünyasının doğal lideri olarak görmüştür. Diğer yandan Suudi Arabistan ekonomik ve dini gücünden dolayı kimi zaman İslam dünyasının kimi zaman ise sadece Arapların lideri olarak kendini konumlandırmaya çalışmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli birkaç bölgesel etmen bulunmaktadır. Tarih boyunca iki ülke de Arap milliyetçiliği ve İslamcılık davalarına farklı bakış açıları geliştirmiştir. Bölgede İran'ın etki ve nüfuzuna yönelik görüşü somut olayların yanı sıra zihinsel ve kültürel anlamda şekillenmiş olan bu farklılıklar da etkilemiş ve iki ülkenin rekabetini alanını oluşturmuştur.

Hem Mısır, hem de Suudi Arabistan'ın iki Arap devlet olmalarına rağmen toplumsal ve kültürel anlamda ve yönetim rejimlerinin değişen doğaları ve ideolojileri bağlamında farklılık gösterdiğini belirtmek gerekmektedir. Bu farklılıklar ülkelerin bölgede ittifak kurdukları ülkeler ve destek verdikleri örgütler anlamında da çoğu zaman kendini göstermiştir. Öte yandan iki ülke arasındaki ilişki seviyesini ve rekabet alanlarını belirleyen bir diğer önemli etken ise dini kurumların temsil ettiği düşünce dünyası oluşturmuştur. Mısır, El-Ezher gibi İslam dünyasının en önemli ve köklü kurumlarından bir tanesine ev sahipliği yaparak büyük bir jeopolitik imkanı elinde bulundurmaktadır. Suudi Arabistan ise Selefilik ve kendilerine has Ehli Hadis İslam anlayışını dünyada teşvik ederek hareket alanını genişletmektedir. Gerek dünya genelinde gerekse bölgede iki gruptan kaynaklanan farklı anlayış ve metodoloji farklılığını çok bariz bir şekilde görmek mümkündür. Nitekim iki anlayış arasında İslam dünyasının farklı coğrafyalarda ve bölgelerde yaşandığı söylenebilir. Bu okuldan somut tezahürü olarak Mısır'daki seçimlerde Selefi tabanlı partilerin aldıkları oylar örnek olarak verilebilir. Mısır'da Arap Baharı sürecinin başlamasından sonra gerek Selefilerin toplumdaki etkisi itibariyle gerekse Mursi'nin darbe sürecinde indirilmesi, toplumda Selefi partilerin ve hareketlerin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Tüm bu sebeplerden ötürü iki ülke zaman zaman ihtilafa düşerek bölgede birbirinin rakibi haline gelmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi iki ülke Sünni, iki ülke de etnik anlamda Arap ve bu davalara farklı çıkarlar etrafında da olsa sahip çıkmalarına rağmen, iki ülke arasında ihtilaflar ve rekabet yaşanmaktadır. İki ülke arasında cereyan eden çatışma ve rekabet alanlarını sadece görünen olaylar üzerinde değerlendirmek doğru sonuca götürmeyebilir. Nitekim ihtilaflar aslında iki toplumun zihniyet kodlarına ve kültürel alt yapıları üzerinden olguları incelemek, sonuçları daha sağlıklı bir şekilde okumamıza fırsat verecektir.

Suudi Arabistan özellikle İran'ın Ortadoğu'daki varlığını rahatsız etmektedir. Diğer yandan Mısır bölgenin önemli askeri güçlerinden olmasına rağmen İran'a karşı daha ılımlı ve çatışmayı önleyecek bir siyaseti takip etmektedir.

2013 yılında ilk defa Mısır tarihinde demokratik oylarla seçilmiş Müslüman Kardeşlere yakın Cumhurbaşkanı Muhamed Mursi'nin ilk yurtdışı ziyaretini Suudi Arabistan'a yapmıştır.[1] Mursi'nin Suudi Arabistan'a ziyareti sadece sembolik bir anlam değil, Hüsnü Mübarek'in indirilmesinden sonra Mısır'da kötüleşen ekonomik durum ve istikrarsızlık sürecinde krallığın Mısır'a ciddi anlamda ekonomik yardımlarda bulunmuş olmasının bir karşılığıydı. Ayrıca Mursi krallığın petrol ve mali yardımına ihtiyaç duyuyordu. Üstelik Ortadoğu ülkelerin başına geçen başkanların Suudi desteğini almak meşruiyet açısından bir avantajı yakalamak demektir. Bunun yanında Müslüman Kardeşler ile Suudi Arabistan arasında tarihi ilişkiler dolayısıyla Mursi, Suudi Arabistan'ı tercih etmiştir. Bununla birlikte Müslüman Kardeşler tabanlı bir yönetimin Mısır'da başarılı olması Suudi Arabistan açısından hoş karşılanan bir durum değildi. Zira gerek kendi ülkesinde gerekse diğer Körfez ülkelerindeki monarşilerinin yönetim tarzını tehlikeye atma riski mevcut görülüyordu. Ayrıca Ortadoğu'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan nizamı ciddi anlamda tehdit etmekteydi. Tüm bu sebeplerden dolayı Suudi Arabistan Mısır'da gelecek askeri yönetimini desteklemiştir.

Muhammed Mursi'nin darbe ile indirilmesi ve Mısır'ın başına Sisi'nin gelmesi iki ülke arasında ciddi bir yakınlaşmaya vesile olmuştur. Sisi Mursi'yi hükümetten uzaklaştırdığını ilanından iki saat sonra Kral Abdullah, Sisi yönetimini tebrik etmiş ve dünyada darbeyi kabul eden ülkelerin ilk sırasında yer almıştır.[2] Suudi Arabistan 2013 yılında Sisi'nin devlet başkanı olmasıyla birlikte Mısıra 25 milyar dolar civarında mali yardım yapmıştır.[3] Suudi yönetimi ve Sisi'nin bölgeye dair düşüncelerinin paralellik taşıması iki ülke

arasında çok yakın ilişkilerin gelişmesine sebebiyet vermiştir. Kral Abdullah'ın Ortadoğu'daki artan siyasal İslamcıların etkisinden rahatsızlık duyarak Sisi ile başta Mısır olmak üzere bölgede Müslüman Kardeşler hareketine karşı bir dizi adım atılmıştır. Suudi Arabistan Müslüman Kardeşleri terörist ilan ederek çok radikal bir adım atmıştır.[4] Geçmişte birçok zamanda Müslüman Kardeşleri destekleyen Suudi Arabistan bu adımla ciddi bir değişime gitmiştir.[5] Diğer yandan Mısır'ın Müslüman Kardeşlere yönelik baskılar ve zulümlerini desteklemiştir. Yine Suudi Arabistan bu süreçte darbe yönetimini meşrulaştırma adına uluslararası arenada Mısır yönetimine diplomatik destek vermiştir. Özellikle Körfez ülkelerinin de darbe yönetimini desteklemelerini teşvik etmiştir. Sisi'ye olan yoğun destek ve Müslüman Kardeşlerin terör listesine alınması Körfez İşbirliği Teşkilatını da etkilemiş, çatlaklar oluşturmuştur. Özellikle darbeye karşı olan ve Mursi yönetimini destekleyen Katar üzerine baskılar artmıştır.

Kral Abdullah'ın vefatının akabinde Krallığın başına Kral Selman'ın geçmesi yeni yönetimin Dış politika doktrininde değişime götürmüştür. Kral Abdullah'ın cenazesine Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılması, kısa sürede özellikle bazı bürokratların ve güvenlik yetkililerinin değiştirilmesi, geçmişte pasaportlarına el konulan bazı vaizlere (en ünlüleri Şeyh Selman Avde) pasaportlarının iade edilmesi, Müslüman Kardeşler eğilimli olmakla suçlanarak imamlığı elinden alınan ve Cuma Hutbesi vermesi yasaklanan Mekke İmamı Dr. Suud Şureym'in de vazifesine iade edilmesi, Müslüman Kardeşlere yakın grup olan Yemen Islah Birliği'ne Yemen'deki süreçlerde dahil edilmesi,[6] yeni Suudi yönetiminin Müslüman Kardeşler konusunda siyaset değişikliğine gittiğine işaret vermeleri Kral Selman ile halefi Kral Abdullah arasında dış politikaya yönelik yaklaşımların farklılaştığını göstermişti. Nitekim Suudi Arabistan dışişleri bakanı, bir basın toplantısında Müslüman Kardeşler hareketiyle ilgili kendisine yöneltilen bir soruya, "Bizim Müslüman Kardeşler ile hiçbir problemimiz yok"[7] açıklamasında bulunmuştur. Kral Selman ayrıca Hamas yetkililerini kabul etmişti. İki taraf arasında uzun süren bir soğukluktan sonra bir araya gelerek Mısır'ı rahatsız etmiştir.[8] Yemen ve Suriye konusunda Kral politika değişimine gitmişti. Kral Abdullah İran'a karşı Mısır'ı yetersiz bulmuş ve Türkiye ve Katar çizgisine yaklaşmıştır.

Suudi Arabistan'ın Sisi'yi desteklemeleri özellikle bölgesel meselelerle alakalıydı. Sisi yönetimindeki Mısır ordusunun desteğini ve gücünü alma planları yapan Suudi Arabistan bölgeye dair planlarına destek olması bakımından Sisi elverişli bir işbirliği oluşturuyordu. Yemen'de Mısır ordusunu kullanma isteği, Müslüman Kardeşler'in frenlenmesi ve Suriye'de Sünni ağırlıklı bir yönetimin oluşması Suudlar açısından general Sisi önemli görülüyordu. Ancak Sisi Suudların bu beklentilerini pek karşılamayacağını kısa zamanda gösterecekti.

Suudların bu beklenti ve iradelerine rağmen Sisi yönetimindeki Mısır, Suriye ve bölgede farklı bir politika izlemiştir. Suudların bu kadar mali ve diplomatik desteğine rağmen Sisi yönetimindeki Mısır Suudi Arabistan'dan farklı olarak politikalar geliştirebilmiştir. Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerden alınan tüm bu desteğe rağmen Sisi, başta Rusya olmak üzere Avrupa ülkeleriyle silah ve askeri anlaşmalar yapmıştır. Bu açıdan Sisi dış politikada Krallığa bağlı kalmamıştır, bağımsız ve yeri geldikçe Suudi Arabistan aleyhine olacak şekilde adımlar atmıştır. Nitekim bu anlayış Suriye krizine, İran ile ilişkiler ve Yemen'e kısıtlı destek verilmesinde görülmüştür. Bu kapsamda Sisi'nin konuşmalarında dış politika vizyonunda Suud'dan farklılaştığını görmek mümkündür.

Ancak iki ülke arasında ilişkilerin kötüleşmesinin en büyük sebebi elbette Suudi Arabistan'ın 26 Mart 2015'te Yemen'de başlattığı askeri operasyonu ile alakalıdır. İran destekli Husilere karşı başlatılan bu harekâtta Krallık Mısırdan yeteri kadar destek alamamıştır. Mısır Yemene asker göndermeyi reddetmiştir. Darbe sürecinde ve akabinde bu kadar destek verilmesine rağmen Sisi'nin Yemen'e asker göndermemesi Riyad'ta hayal kırıklığı yaratmıştı. Artık iki ülke arasındaki ihtilaflar ve değişim daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Suriye konusunda Kral Selman ile Mısır'ın dış politikası arasında zamanla ciddi farklılıklar oluştu. Suudi Arabistan İran destekli grupların daha fazla güç kazanmamaları için çaba sarf ederken, Sisi yönetimindeki Mısır böyle bir ajandanın olmadığını, tersine Beşar Esed rejimi ile iletişim kurduklarını kabul etmişti. Üstelik Eylül 2016 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Kuruluna katılmak üzere gelen Mısır Dışişleri Bakanı Semih Şükri, İran'ın mevkidaşı Cevad Zarif ile görüştü.[9] Sisi yönetiminin sadece İran'la ilişkileri değil Hizbullah ile iletişimde oldukları da belirtildi.[10] Sisi'nin Suud'un İran'la olan ihtilaflarında taraf olmayıp, kendi dış politika bağımsızlığı ve maksimum çıkar ilkesi çerçevesinde hareket ettiğini görmek mümkündür.

2016 Ekim ayından itibaren Suudi petrol şirketi ARAMCO yetkililer hiçbir gerekçe göstermeden ikinci bir emre kadar Mısır'a olan petrol tedarikini durdurmuştur.[11] 2016 Kasım ayında BM Güvenlik Konseyi'nde Halep tasarısında Mısır'ın Rusya lehinde oy kullanması ve Suudi Arabistan'ın desteklediği tasarıya olumlu oy vermemesi, iki ülke arasındaki anlaşmazlığın uluslararası boyutun bir tezahürü olarak yorumlanmıştır.

[12]

İki ülke arasında ilişkilerin daha gerginleşmesine yol açan diğer bir mesele ise Kızıldeniz'de bulunan Tiran ve Sanafir adalarıdır. Oldukça stratejik bir konumda bulunan adaların Suudi Arabistan'a bırakılması kararı Mısır'ın yönetimindeki Sisi tarafından parlamento ve bakanlar kurulundan geçirmiştir.[13] Ancak açılan iptal davalarında, mahkeme adaların Suudi Arabistan'a verilmemesine hükmederek iki ülke arasında ilişkilerin daha da kötüleşmesine sebebiyet verdi. Suudi vatandaşlar sosyal medya üzerinden bu karara sert tepki göstermiş ve Mısır'a hiçbir zaman güvenilemeyeceğini beyan etmişlerdi. Diğer yandan Mısırlı vatandaşlar bu kararı memnuniyetle karşılamışlar ve Mısır'da kötüleşen ekonomik ve sosyal durum ile birlikte adaları vermeye çalışan Sisi yönetimine tepkiler giderek daha da artmıştır.

Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki gerginlik Afrika ülkelerine de yansımış bulunmaktadır. Riyad yönetimi Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya bir heyet göndererek, Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nı inşa konusunda yardım sözü vermiştir. Mısır tarımı ve ekonomisi için çok önemli bir görevi ifa eden Nil, Mısır'ın ulusal bir meselesi olduğunu ve Suudların bu adımı Mısıra karşı bir intikam olarak algılanmıştır. Diğer yandan sosyal medyada Mısır vatandaşları Suudi Arabistan'ın bu adımlarına tepki göstermiştir. Mısır'daki Amerikan Üniversitesi'nde siyaset bilimcisi Tarik Fehimi Kral Selman'ın bölgesel ve uluslararası işlerini bilmemekle itham etmiştir.[14] Bu olaylardan da görüldüğü üzere iki ülke arasındaki anlaşmazlığın daha da derinleşmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan-Mısır rekabeti Sudan üzerinde de yaşanmaktadır. Suudi Krallığını ziyaret eden Sudan Cumhurbaşkanı Omar Hasan Beşir, bölgesel ve uluslararası konularda işbirliği anlaşması imzalayarak komşu Mısır yönetimini rahatsız etmiştir.[15] Ayrıca Sudan topraklarında tarım yatırımlarını arttırmayı hedeflemektedir.[16] Komşu Mısır ve Suudi Arabistan arasında kalan Sudan ekonomik ve mali yardımlardan dolayı Suudi Arabistan'a ihtiyaç duymaktadır.

Son olarak Şaban Abdurrahim adında Mısırlı halk sanatçısının İran destekli Haşdi Şaabi hakkında bir şarkı söylemesi gerek Mısır'da gerekse Suudi Arabistan'da tepkiyle karşılanmıştır. Suudi vatandaşlarının sosyal medyada verdikleri mesajlarda dost Mısır Devleti'ni Irak'ta Sünnileri katleden bir örgütü Mısır'da öven sözler, söylemler ve şarkılar söylemesine izin verdiği için ciddi anlamda eleştirmişlerdir. Ayrıca Mısır'ın başkenti Kahire'de Haşdi Şabi'nin flamaları ve dokümanları sergilendiği bir yerin açılması, oradan Irak, Suriye ve Yemen'e gitmek isteyen Şii gençlerin kayıt olmaları, Suudi Arabistan açısından kabul edilemez bir durum olmuştur.[17]

Sonuç olarak iki ülke arasında birçok ortak etmenlerini taşımalarına rağmen özellikle bölgesel meselelere yaklaşımı ihtilaf ve rekabeti arttırmıştır. Başta Suriye meselesi olmak üzere Yemen, Irak ve İran ile ilişkiler ve Afrika'da farklılaşan çıkarları gibi somut olayların yanında yönetim tarzı, kültürel farklılıklar ve davranış kodları gibi, iki ülke arasında çatışma ve rekabet zeminini beslemektedir.

[1] New Era of Relations Between Egypt and Saudi Arabia?, https://www.wilsoncenter.org/new-era-relations-between-egypt-and-saudi-arabia, (eriş

[2] Saudi Arabia Cheers the Coup in Egypt, https://www.brookings.edu/opinions/saudi-arabia-cheers-the-coup-in-egypt/, (erişim 20 Ocak 2017).

[3] As Egypt quarrels with Saudi Arabia, it is finding new friends, http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21710912-series-inciden

[4] Saudi Arabia designates Muslim Brotherhood as terrorist group," http://www.thenational.ae/ world/middle-east/saudi-arabia-designates-muslim-

[5] Suudi Arabistan-Müslüman Kardeşler ile ilişkiler hakkında daha fazla bilgi için bk. Stephane Lacroix, "Saudi Arabia's Muslim Brotherhood predic
http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/03/20/saudi-arabias-muslim-brotherhood-predicament/, (erişim 23 Ocak 2017).

[6] Suudi Politikasında Değişim Rüzgarı, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suudi-politikasinda-degisim-ruzgarlari, (erişim 15 Ocak 2017).

[7] Cahit Tuz, Suudi Arabsitanda değişimin işaretleri, Görüş, al-Jazeera Türk, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suudi-arabistanda-degisimin-isaret

[8] Hamastan Suudi Arabistana ziyaret, http://www.aljazeera.com.tr/haber/hamastan-suudi-arabistana-ziyaret, (erişim 18 Ocak 2017).

[9] The Saudi Egyptian divide runs deeper than Syria, The New Arab, https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2016/10/21/the-saudi-egyptian-d

[10] The Saudi Egyptian divide runs deeper than Syria, The New Arab, https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2016/10/21/the-saudi-egyptian-

[11] İkinci bir talimata kadar petrol yok, http://www.aljazeera.com.tr/haber/ikinci-bir-talimata-kadar-petrol-yok, (erişim 21 Ocak 2017).

[12] The Saudi Egyptian divide runs deeper than Syria, The New Arab, https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2016/10/21/the-saudi-egyptian-

[13] Merahilu el-kadiyetu tiran ve sanafir min bidayeti hat,
http://elbadil.com/2017/01/05/%D9%85%D8%B1%D8%A7%D8%AD%D9%84-%D9%82%D8%B6%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D9%8A%D8%B
[14] Relations between egypt and Saudi Arabia reach a dead end, http://awdnews.com/political/relations-between-egypt-and-saudi-arabia-reach-a-

[15] Saudi-Sudanese Summit to Enhance Cooperation, http://english.aawsat.com/2017/01/article55366127/saudi-sudanese-summit-enhance-coo

[16] Khartoum Provides Saudi Investors New Guarantees, http://english.aawsat.com/2017/01/article55365995/khartoum-provides-saudi-investors-

[17] Shaban Abdurrahim Egniyetu li-Hashdi Shabii, https://www.youtube.com/watch?v=kB-zfdFqTHI&feature=player_embedded, (erişim 12 Ocak 2